

คู่มือการปฏิบัติงาน

ตามแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจ

ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีและ
ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เล่ม 1

การดูแลรักษาโบราณสถาน

กรมศิลปากร

จัดทำโดย

สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

พระบรมราชาโชวาท ของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ภูมิพลอดุลยเดชฯ
ทรงพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน
เนื่องในวันข้าราชการพลเรือน
ปีพุทธศักราช 2547

“ผู้ปฏิบัติราชการ จำเป็นต้องรู้วิทยาการ ฐานะ และรู้ดีรู้ชั่ว
อย่างกระจ่างชัด จึงจะสามารถปฏิบัติงานในความ
รับผิดชอบให้ถูกต้องตรงตามเป้าหมาย และสัมฤทธิ์ผลที่เป็น
ประโยชน์เป็นความเจริญที่แท้จริงและยั่งยืน ทั้งแก่ตนเอง
และส่วนรวม ”

พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล
วันที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2547

คู่มือการปฏิบัติงาน การดูแลรักษาโบราณสถาน

จัดทำโดย

สำนักโบราณคดี
กรมศิลปากร

คำนำ

การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี 2540 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2543 และแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดให้มีการจัดระบบการบริการสาธารณะตามอำนาจและหน้าที่ระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง ซึ่งภารกิจที่ส่วนราชการจะต้องถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 245 กิจกรรม จากส่วนราชการ 57 กรม ใน 15 กระทรวง 1 ส่วนราชการไม่สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวง ทบวง

ในการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าว ส่วนราชการยังคงมีหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน คำแนะนำและคำปรึกษาทางเทคนิควิชาการ ดำเนินการฝึกอบรมจนกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีความพร้อมที่จะรับการถ่ายโอนภารกิจ และสามารถปฏิบัติการกิจให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณะที่ดีขึ้นหรือไม่ต่ำกว่าที่ส่วนราชการเคยปฏิบัติ มีคุณภาพมาตรฐานและประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการกำหนดเกณฑ์มาตรฐานงานเพื่อเป็นหลักประกันการบริการสาธารณะให้มีคุณภาพอีกชั้นหนึ่ง

ดังนั้นในการเตรียมความพร้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการที่ถ่ายโอนภารกิจ จึงได้ร่วมกันจัดทำ “คู่มือการปฏิบัติงาน” เพื่อมอบให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติการกิจบริการสาธารณะให้กับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจ
ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
มีนาคม 2547

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กำหนดสิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของชาวไทย ในการพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรม และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมมีสิทธิในการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอน การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้ท้องถิ่นมีอำนาจและหน้าที่ในการ จัดการระบบบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง และประกาศคณะกรรมการการ กระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่อง แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2543 ทำให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาโบราณสถานมากขึ้น

การดูแลรักษาโบราณสถานนั้นเป็นกระบวนการที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องโบราณสถาน สภาพแวดล้อมของโบราณสถาน คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน ประเภทของโบราณสถาน สาเหตุที่ ก่อให้เกิดความเสื่อม และขั้นตอนต่างๆ ในการดูแลรักษา เพื่อให้โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน อยู่ในสภาพคงทนและคงความเป็นของแท้ดั้งเดิม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่คุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

กรมศิลปากรตระหนักในความสัมพันธ์อันดีระหว่างโบราณสถานกับชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของมรดก ทางศิลปวัฒนธรรมจึงได้ถ่ายโอนภารกิจการบำรุงรักษาโบราณสถานขึ้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถาน ในระดับท้องถิ่นให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยจัดทำคู่มือการดูแลรักษาโบราณสถานขึ้นเพื่อให้องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

การจัดทำคู่มือการดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้เป็นแนวทางในการ ดำเนินงานฉบับนี้สำเร็จลงได้โดยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งกรมศิลปากรหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็น ประโยชน์ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต่อไป

สำนักโบราณคดี
กรมศิลปากร

สารบัญ

หน้า

- คำนำ	
- บทนำ	
- เหตุผลและความจำเป็น	1
1. โบราณสถานหมายถึงอะไร	3
2. คุณค่าความสำคัญของโบราณสถาน	3
3. โบราณสถานมีประโยชน์อย่างไร	4
4. โบราณสถานมีกี่ประเภท	4
5. อะไรคือสาเหตุที่ทำให้โบราณสถานเสื่อมโทรม	7
6. การกิจอะไรบ้างที่ถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	8
7. การกิจ ลำดับที่ 1	10
ทำอะไรในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน	
8. การกิจ ลำดับที่ 2	13
การบริหารในพื้นที่โบราณสถาน มีอะไรบ้าง และจะต้องทำอะไร	
9. การกิจ ลำดับที่ 3	16
การดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นมีอะไรบ้างและจะต้องทำอะไร	
10. หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น	18
11. การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น	20
12. การติดตามและประเมินผลควรทำอย่างไร	22
- บรรณานุกรม	27

เหตุผลและความจำเป็น

1. เนื่องจากโบราณสถานที่มีกรมศิลปากรสำรวจพบแล้วมีมากกว่า 3,000 แห่ง และตั้งกระจายอยู่ทั่วประเทศ ในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งต้องการการบำรุงรักษาเบื้องต้นทั้งใน ด้านการเฝ้าระวังไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือการดำเนินการใดๆ ที่ทำให้โบราณสถานต้อง สูญเสียคุณค่าและความสำคัญไป รวมทั้งไม่ปล่อยให้โบราณสถานสกปรกรกรุงรังจากวัชพืชและขยะต่างๆ จึงจำเป็นต้องขอให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาเบื้องต้น
2. โบราณสถานในความดูแลรับผิดชอบของกรมศิลปากรที่มีอยู่ทั่วประเทศนั้น กรมศิลปากรไม่สามารถดูแลรักษาได้อย่างทั่วถึง ฉะนั้น การดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นจึงควรให้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาโบราณสถานระดับท้องถิ่นตาม คู่มือการดูแลรักษาและเงื่อนไขอื่นๆ ที่กรมศิลปากรกำหนดโดยกรมศิลปากรจะเป็นผู้สนับสนุน ทางด้านวิชาการและบุคลากร ในการให้คำปรึกษาและแนะนำการปฏิบัติ

วัตถุประสงค์

1. การบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานโดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน กำกับดูแลให้คำแนะนำ
 - 1.1 การรักษาความสะอาด เช่น การถากถางวัชพืชและการกำจัดสิ่งกีดขวาง
 - 1.2 การป้องกันคุ้มครอง/รักษาความปลอดภัย
2. การให้บริการในพื้นที่โบราณสถาน
 - 2.1 การให้บริการด้าน ข้อมูลข่าวสาร
 - 2.2 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
 - 2.3 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ
 - 2.4 การจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษาอื่นๆ
3. การดูแลรักษาโบราณสถานตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กรมศิลปากรกำหนด
 - 3.1 การซ่อมแซมเบื้องต้นตามรูปแบบ วัสดุ และวิธีการดั้งเดิม
 - 3.2 การค้าขายโบราณสถาน
 - 3.3 การสงวนรักษา
 - 3.4 การเสริมความมั่นคงแข็งแรง
 - 3.5 การบูรณะ
 - 3.6 การปฏิสังขรณ์
 - 3.7 การประกอบคืนสภาพหรืออนัสติโลซิส
 - 3.8 การประยุกต์การใช้สอย

วิธีการดำเนินงาน

1. จัดประชุมสัมมนาให้ความรู้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. แจงชื่อและจำนวนของโบราณสถานพร้อมรายละเอียดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทราบ

3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จัดทำแผนการบำรุงรักษา และดูแลรักษาโบราณสถานพร้อมกิจกรรมทางวิชาการอื่นๆ (ถ้ามี) พร้อมประมาณการค่าใช้จ่ายตลอดทั้งปีเพื่อขอตั้งงบประมาณจากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น
4. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นบำรุงรักษา และดูแลรักษาโบราณสถานตามคู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน และเงื่อนไขอื่นๆ ที่กรมศิลปากรกำหนดตามหนังสือคู่มือการดูแล รักษาโบราณสถาน

สำนักโบราณคดี

กรมศิลปากร

โทร. 02-628-5033

โทรสาร 02-282-3767

คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน

1. โบราณสถานหมายถึงอะไร

“โบราณสถาน” ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง อาคารหรือสิ่งก่อสร้าง ที่มนุษย์สร้างขึ้นที่มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานที่หรือเนินดินที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่ เช่น วัดไชยวัฒนาราม แหล่งประวัติศาสตร์ทุ่งภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แหล่งภาพเขียนสีผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

สำหรับ “โบราณสถาน” ตาม มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 หมายถึง “อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย”

2. คุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

โบราณสถานทุกแห่งมีคุณค่าและความสำคัญด้านต่างๆ ดังนี้

2.1 ด้านเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่แสดงการรับรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มา สถานที่ตั้ง ชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเป็นที่รับรู้กันว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชและชาวไทยได้ เป็นต้น

2.2 ด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีต เป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน ของชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษา และแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น โบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย แสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยและแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

2.3 ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการมีผู้เข้ามาเที่ยวชม ศึกษาหาความรู้ ตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นต้น

2.4 ด้านการใช้สอย เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายโบราณสถานนั้น ตัวอย่างเช่น ศาลากลางเก่า จังหวัดราชบุรี หมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ซึ่งใช้เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจวนเรชิตังกัมปอร์ตจังหวัดตราด ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

2.5 ด้านสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

2.6 ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ ตัวอย่างเช่น วัดชลธาราลสิงห์ หรือวัดพิทักษ์แผ่นดินไทย อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นโบราณสถานสำคัญในการกำหนดแบ่งเขตแดนระหว่างไทย - อังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้น

2.7 ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

3. โบราณสถานมีประโยชน์อย่างไร

โบราณสถานมีประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

3.1 ใช้เป็นแหล่งให้ความรู้ในเรื่องศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

3.2 ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น จากการที่มีผู้มาเที่ยวชมศึกษาหาความรู้ ซึ่งก่อให้เกิดอาชีพ ต่อไปนี้

3.2.1 อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการบริการ ได้แก่ มัคคุเทศก์ การโรงแรม การขนส่ง ร้านอาหาร เป็นต้น

3.2.2 อาชีพที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ เครื่องจักรสาน ผ้าพื้นเมือง เป็นต้น

3.2.3 อาชีพผลิตสินค้าเลียนแบบของโบราณ เช่น ภาชนะดินเผาลายเขียนสีบ้านเชียง สังคโลก สุโขทัย เป็นต้น

3.2.4 อาชีพผลิตของที่ระลึกที่ใช้สัญลักษณ์ของโบราณสถาน ได้แก่ รูปจำลองปราสาทหินพิมาย พระปรางค์สามยอด พวงกุญแจ ที่ทับกระดาด เป็นต้น

3.3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ที่จอดรถ เป็นต้น

4. โบราณสถานมีกี่ประเภท

โบราณสถานสามารถแบ่งออกได้ตามคุณค่าความสำคัญ เพื่อการบริหารจัดการดังนี้

1. โบราณสถานระดับชาติ

ได้แก่ - โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปสถาปัตยกรรม วิชาการสังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันอย่างแน่นแฟ้น ไม่เฉพาะต่อชุมชนในท้องถิ่นใด ท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

- โบราณสถานที่มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักโดยมีหลักฐานบ่งชี้ได้อย่างชัดเจน

- โบราณสถานซึ่งเป็นตัวแทนขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหรือศิลปกรรมที่วิจิตรมีคุณค่าทางสุนทรียภาพเยี่ยมยอด หรือสามารถบ่งชี้ได้ถึงพัฒนาการทางศิลปสถาปัตยกรรม

- โบราณสถานที่เป็นตัวอย่างที่เหลือน้อยแหล่งของโบราณสถานในลักษณะเดียวกันและมีลักษณะที่หาได้ยากที่เป็นตัวแทนของรูปแบบใดๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ

- โบราณสถานที่ยังมิได้มีการสำรวจ ดำเนินการขุดค้นขุดแต่งทางโบราณคดี หรือขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

- ซากโบราณสถาน ซึ่งเป็นโบราณสถานร้างที่มีความเก่าแก่ และไม่มีการใช้งานในลักษณะที่สืบเนื่องจากประโยชน์ใช้สอยดั้งเดิมของโบราณสถาน

2. โบราณสถานระดับท้องถิ่น

ได้แก่

- โบราณสถานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปสถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยาซึ่งมีความสำคัญผูกพันเป็นพิเศษเฉพาะต่อชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น
- มีลักษณะที่นอกเหนือไปจากที่บ่งชี้ได้ถึงความ เป็นโบราณสถานระดับชาติ นอกจากนี้ตามลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

โบราณสถานบางแห่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เห็นรูปทรงชัดเจน แต่มีโบราณสถานจำนวนไม่น้อยที่ชำรุดหักพัง ถูกขุดหรือคันทำลายจนไม่รู้รูปร่างเดิม และบางแห่งก็ไม่มีสิ่งปลูกสร้างแต่มีหลักฐานของกิจกรรมมนุษย์ เช่น เป็นที่อยู่อาศัย เป็นที่ฝังศพ หรือเป็นสถานที่ที่สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์

โบราณสถานในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. โบราณสถานที่เห็นรูปทรงชัดเจน ได้แก่ ป้อม ค่าย กำแพงเมือง คูเมือง คลอง สะพาน บ่อ สระ บาราย ตระพัง เขื่อน เจดีย์ ปราสาท ทุ่ง ธาตุ พระธาตุ ถ้ำ เพิงผา บ้านเรือน ศาลากลาง จวนเก่า คู่มูลง แหล่งเตาเผา เครื่องเคลือบดินเผา เป็นต้น ซึ่งบางแห่งอาจจะยังใช้ประโยชน์อยู่ เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช วัดพระธาตุพนม ยังคงมีประโยชน์ใช้สอยในทางศาสนา เป็นปูชนียสถานที่มีการสักการบูชาต่อเนื่องตลอดมา วังเจ้าเมืองพัทลุง ซึ่งปัจจุบัน ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัย แต่เปิดให้ประชาชนทั่วไปเข้าชม ศาลากลางหลังเก่า จังหวัดน่าน เดิมเป็นหอคำ ซึ่งเป็นบ้านหรือที่ว่าการเจ้าเมืองน่าน ปัจจุบันปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เป็นต้น

2. ซากโบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถาปัตยกรรมที่เคยมีรูปทรงและได้ใช้ประโยชน์มาแต่อดีต แต่เนื่องจากชำรุดหักพัง จนมองไม่เห็นรูปทรงชัดเจน แต่ยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ มีดังนี้

2.1 คูเมือง-กำแพงเมือง เป็นสิ่งก่อสร้างที่พบเห็นบ่อยๆ ตามชุมชนหรือเมืองโบราณในภาคอีสาน ภาคเหนือ ภาคกลาง และทางภาคใต้ ความสำคัญของคูกันดินนี้เป็นแนวเขตของเมืองเป็นแนวป้องกันการโจมตีของศัตรู และอาจจะใช้ประโยชน์ในการเก็บกักน้ำไว้ใช้สอยหรือเป็นแนวป้องกันน้ำท่วม คูเมือง-กำแพงเมืองหลายแห่งสลายได้ยาก เพราะดินเหนียวหรือถูกทำลายเปลี่ยนแปลงสภาพไปหมดแล้ว แต่เห็นได้ชัดเจนจากภาพถ่ายทางอากาศ หมู่บ้านใดที่มีโบราณสถานประเภทนี้มักจะมีย่านหรือตำนานเล่าสืบต่อกันมาหรือไม่ก็อาจจะสังเกตได้จากพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นคันดินสูงติดต่อกันเป็นแนวยาว โดยมากจะขนานไปกับแนวคูเมือง มีทั้งรูปสี่เหลี่ยมและวงรี

2.2 ถนนโบราณ เป็นเส้นทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านหรือเมืองในอดีต หรือบางแห่งอาจเป็นแนวถนนภายในเมือง เช่น ถนนในเมืองพระนครศรีอยุธยา ถนนท้าวอุทอง ที่เมืองอุทอง ถนนพระร่วงเมืองสุโขทัย เป็นต้น

2.3 เนินดินที่ปกคลุมเจดีย์ วิหาร โบสถ์ ปราสาท ทุ่ง ธาตุ เทวาลัยและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น การค้นพบซากโบราณสถานขนาดใหญ่ในเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมเราไม่ทราบว่าได้เนินดินที่มีกองอิฐทับถมอยู่นั้นมีอะไรบ้าง แต่พอขุดแต่งศึกษาก็พบว่ามีซากเจดีย์ วิหาร อุโบสถ อยู่ใต้ดินจำนวนมาก หรือที่เขาคา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็ขุดแต่งพบโบราณสถานที่เป็นซากเทวาลัยขนาดใหญ่โดยที่ก่อนการขุดแต่งพบเพียงแท่นฐานควิลิ่งควางอยู่บนกองหินขนาดเล็กเท่านั้น

2.4 เนินดินที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งฝังศพ แหล่งผลิตโลหะ ฯลฯ หรือที่เรียกกันว่า “แหล่งโบราณคดี” เช่น เนินดินที่ตั้งหมู่บ้านบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เคยเป็นที่ตั้งหมู่บ้านของคนสมัยโลหะ เมื่อประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว นอกจากนี้พบแหล่งโบราณคดีมีลักษณะคล้ายบ้านเชียงอีกมากมายในภาคอีสาน ในภาคตะวันออก มีเนินดินขนาดใหญ่ที่อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี เรียกว่า “โคกพนมดี” จากการขุดค้นศึกษาทางโบราณคดีทางโบราณคดีพบว่า เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนก่อนประวัติศาสตร์ อายุตั้งแต่ 2,000-4,000 ปีมาแล้ว หลักฐานที่พบได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ ภาชนะดินเผา และโบราณวัตถุอื่นเป็นจำนวนมาก

2.5 แหล่งประวัติศาสตร์ ได้แก่ สถานที่หรือบริเวณที่เคยเกิดเหตุการณ์สำคัญในอดีตและเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ควรแก่การจดจำและรักษาไว้ เช่น พุทธมณฑล จังหวัดนครราชสีมา ค่ายโพธิ์สามต้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พลับพลาที่ประทับตำบลหว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา สถานที่ดังกล่าวทั้งหมดนี้ ปัจจุบันแม้ไม่มีสิ่งก่อสร้างใดๆ ให้เห็น แต่มีประวัติที่บันทึกไว้ในเอกสารประวัติศาสตร์ยืนยันชัดเจนก็ถือว่าเป็นโบราณสถานประเภทหนึ่ง

โบราณสถานที่กล่าวมาข้างต้นนี้สามารถแยกประเภทย่อยออกไปตามลักษณะวัสดุที่ใช้ก่อสร้างได้ดังนี้

(1) โบราณสถานที่สร้างด้วยดิน ได้แก่ กำแพงเมือง คันดิน คูเมือง เนินดิน โบราณสถานที่ปรากฏเศษอิฐหรือซากโบราณสถานบางส่วนรวมไปถึงเนินดินที่เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีเศษภาชนะดินเผา หรือลูกปัดกระจัดกระจายอยู่

(2) โบราณสถานที่สร้างด้วยอิฐ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร ปรางค์ เจดีย์ ธาตุ อารามเก่า กำแพง ป้อม ประตูเมือง เป็นต้น

(3) โบราณสถานที่สร้างด้วยหินและศิลาแลง ได้แก่ ปราสาท เจดีย์ ปรางค์ กำแพง อโรคยาศาล มณฑป ธรรมศาลา สระน้ำ เป็นต้น

(4) โบราณสถานที่สร้างด้วยไม้ ได้แก่ ปราสาท ราชวัง จวน บ้าน ศาล หอไตร หอระฆัง โบสถ์ เป็นต้น นอกจากนี้โบราณสถาน ยังสามารถแบ่งประเภทตามประโยชน์การใช้สอยได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. โบราณสถานร้าง หมายถึง บรรดาสิ่งก่อสร้าง อาคาร สถาปัตยกรรม รูปเคารพ สระน้ำ เขื่อน คันดิน ถนน โบสถ์ วิหาร ปราสาท เทวาลัย ฯลฯ ซึ่งเคยใช้สอยมาแต่ในอดีต แต่ได้ร้างไปจนกระทั่งกลายเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ทางโบราณคดี คูเมืองร้าง กำแพงเมือง อาราม ปราสาท เจดีย์ โบสถ์ วิหาร เป็นต้น บางครั้งเรียกโบราณสถานเช่นนี้ว่า โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์

2. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ เป็นโบราณสถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น โบสถ์ วิหาร และเจดีย์ ซึ่งประชาชนยังใช้ประโยชน์เป็นที่สักการะและแสดงความนับถือ หรือป้อมปราการ คลอง บ่อน้ำ สระน้ำ รวมทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ย่านตลาดการค้า เป็นต้น

โบราณสถานทั้งสองประเภทนี้ จะมีสถานะที่แตกต่างกันตรงที่โบราณสถานที่ตายแล้วนั้นให้คุณค่าในแง่ประโยชน์ทางวิชาการและเสริมสร้างบรรยากาศทางประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานที่สำคัญในทางวิชาการที่สะท้อนให้เห็นช่วงฝีมือและตัวแทนของสังคมแต่ละยุคสมัยในอดีตที่ได้จบบทบาททางการใช้สอยแล้วอย่างสิ้นเชิงเพราะกาลเวลา

ส่วนโบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ทางการใช้สอยนั้น แม้ว่าในบางแห่งจะได้ผ่านระยะเวลายาวนานแต่มนุษย์ในอดีตและยุคสมัยได้ทำนุบำรุงรักษาสืบต่อมาไม่ขาดสาย จึงยังคงทำหน้าที่ทั้งทางคุณค่าด้านวิชาการ

ความงาม และประโยชน์ใช้สอย สภาพภาพของโบราณสถานดังกล่าวนี้ ทำหน้าที่ทั้งทางวิชาการในแง่เอกสารและ ประเพณีวัฒนธรรมต่อเนื่องกันมาเป็นลูกโซ่ เพราะฉะนั้นบทบาทของโบราณสถานดังกล่าว เป็นพยานที่ชี้ให้เห็น การเอาใจใส่ในการบำรุงรักษาของสังคมปัจจุบันด้วย

5. อะไรคือสาเหตุที่ทำให้โบราณสถานเสื่อมโทรม

สาเหตุที่ทำให้โบราณสถานผุกร่อนพังทลายสูญหายไป ในที่สุดมีอยู่หลายประการด้วยกันที่เป็นต้นเหตุ สำคัญ คือ

5.1 สาเหตุจากธรรมชาติ โบราณสถานต่างก็สร้างขึ้นด้วยวัสดุที่มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่จุดเสื่อมสลาย ตามกาลเวลา โดยมีธรรมชาติเป็นตัวกระทำ ดังนี้

5.1.1 สภาพดินฟ้าอากาศ หรือภูมิอากาศจะเป็นตัวเร่งให้วัสดุต่างๆ ถึงจุดสลายตัวได้เร็วขึ้น โดยเฉพาะ ประเทศที่มีอากาศค่อนข้างร้อนชื้นอย่างประเทศไทยเรา ที่มีปริมาณน้ำฝนมากอุณหภูมิที่แตกต่างกันในเวลากลางวัน และกลางคืน แดดจัด ความชื้นสูง

- ฝน น้ำฝน ปริมาณมากๆ และตกบ่อยๆ จะชะเซาะแนวอิฐ หิน ที่เชื่อมต่อกันเป็นตัวโบราณสถาน นานวันเข้าก็จะทำให้ชิ้นส่วนหลุดร่วงลงมา

- ความแตกต่างของอุณหภูมิในบางพื้นที่ ซึ่งกลางวันอากาศร้อน กลางคืน อากาศเย็น ทำให้เกิดการขยายตัวและหดตัวของวัสดุเป็นเหตุให้โบราณสถานแตกร้าวได้

- ความร้อน แสงแดด ทำให้วัสดุที่ประกอบเป็นโบราณสถานขยายตัวและเกิดการแตกร้าวได้

- ความชื้น โบราณสถานที่ดูดซึมความชื้นไว้อาจจะเกิดเชื้อราทำให้เกิดการเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว

5.1.2 ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ย่อมทำให้โบราณสถานเสียหายได้

5.2 ต้นไม้ พืช จุลินทรีย์ เมืองอังกาบเจริญเติบโตบนโบราณสถาน รากก็จะไซซอนไปตามซอกหรือรอย แตกร้าวทั่วไป เมื่อเจริญเติบโตขึ้นก็จะมีแรงดันมากขึ้น อาจทำให้วัสดุแตกหักพังทลายไปในที่สุด จุลินทรีย์ ประเภท เห็ด รา ตะไคร่ แบคทีเรีย จะทำให้วัสดุนั้นๆ เกิดความเสียหาย

5.3 สาเหตุเกิดจากสัตว์

5.3.1 สัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย แพะ แกะ หากปล่อยให้ขึ้นเหยียบย่ำบนโบราณสถาน ที่อยู่กลางแจ้งก็จะทำให้วัสดุแตกหักเสียหาย

5.3.2 สัตว์เล็ก เช่น ปลวก มอด แมลงงู ตู่น หนู พังพอน นก สัตว์เหล่านี้จะทำลายโบราณสถาน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ปลวก มอด จะกัดกินวัตถุที่เป็นไม้ แมลงงูเจาะไม้เป็นรูพรุนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ตู่น หนู พังพอน นก เจาะรูเพื่อทำรัง เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยตามโบราณสถาน ทำให้เป็นรูน้ำไหลเข้าไปได้ นกพิราบ และค้างคาวถ่ายมูลได้ตามโบราณสถาน ทำให้วัสดุผุกร่อนเร็วขึ้น นอกจากนี้แล้วแมลงหลายชนิดยังชอบกัดกิน วัสดุที่เป็นไม้ เช่นเดียวกับปลวกและมอด

5.4 สาเหตุจากมนุษย์

การทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุมีทั้งเกิดโดยความจงใจและไม่จงใจกระทำ ดังนี้

5.4.1 เกิดจากความจงใจหรือเจตนา

- การลักลอบขุดโบราณสถาน เพื่อค้นหาโบราณวัตถุเป็นเหตุให้โบราณสถานมีสภาพเป็น

โพรงขนาดต่างๆ โครงสร้างความมั่นคงแข็งแรงเดิมถูกทำลายลง รากฐานจึงทรุด โบราณสถานพังทลายในที่สุด การลักลอบเคลื่อนย้ายซื้อขายโบราณวัตถุ ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้โบราณสถานแตกหัก เปลี่ยนสภาพไปได้ง่าย

- การปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยรุกล้ำโบราณสถานในเขตเมืองที่มีบ้านเรือนแออัด มักขุดเจาะทำลายโบราณสถาน โดยเฉพาะตัวโบราณสถานที่ยังคงจมอยู่ใต้ดิน

5.4.2 เกิดโดยไม่ตั้งใจ หรือไม่มีเจตนา

การกระทำของมนุษย์บางครั้ง แม้จะไม่ได้ตั้งใจ แต่ก็เกิดเป็นสาเหตุให้โบราณสถานเสื่อมสภาพ และพังทลายได้ เช่น

- ทำไร่ ทำนา การที่ชาวนาชาวไร่ ไถคราดพรวนดิน ในที่ประกอบอาชีพของตนนั้นบางแห่ง อาจเป็นแหล่งโบราณคดี สถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีเศษภาชนะดินเผาและโบราณวัตถุอื่นๆ การปรับปรุงพื้นที่ ทำให้โบราณสถานถูกทำลาย หมดค่าในการทำงานวิจัยของแหล่งนั้น บางคราวการไถเกรด การขุดปราบเนินดิน อาจเป็นการทำลายโบราณสถานที่ฝังอยู่ในเนินดินนั้นไป

- การตัดถนน ขุดคลอง ทำให้โบราณสถานในหลายแห่งต้องถูกไถเกรด ในถนนที่อยู่ใกล้ โบราณสถานเกินไป อาจทำให้เกิดการสั่นสะเทือนขณะรถวิ่งไปมา เป็นเหตุให้โบราณสถานพังลงได้ การขุดคูคลอง คลองส่งน้ำ อาจทำลายโบราณสถาน หรือมีผลเสียต่อการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้

- การปลูกสร้างอาคารที่อยู่อาศัยใกล้โบราณสถาน อาจทำให้บดบังทัศนียภาพอันงดงาม ควรชม และถ้าบังมุมมองมากๆ ก็จะทำให้โบราณสถานไร้คุณค่าไปในที่สุด

- การซ่อมแซมที่ไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเอกชน สถาบัน วัด หรือกลุ่มผู้มีจิตศรัทธาอื่น โดยไม่ได้ผ่านการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องของกรมศิลปากร มักจะทำให้เสียสภาพเดิม หรือทำให้ผิดไปจากรูปแบบเดิมนับเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปะไปอย่างน่าเสียดาย

- มลภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ บริเวณใกล้โรงงานอุตสาหกรรม เมืองที่มีความแออัด ด้วย ยวดยานพาหนะ โรงงานและรถยนต์จะปล่อยควันและไอเสียออกมา ซึ่งมีกรดทำให้เกิดกำมะถันและคราบน้ำมัน จะเกาะติดโบราณสถานจึงทำให้วัตถุเสื่อมสลายเร็วขึ้น นอกจากนี้แล้วฝุ่นที่เกิดจากการคมนาคมขนส่งก็จะเกาะติดโบราณสถาน ทำให้โบราณสถานสกปรกและเป็นแหล่งเกิดของจุลินทรีย์ต่างๆ

6. การกิจอะไรบ้างที่ถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้พิจารณาให้ความเห็นชอบการถ่ายโอนภารกิจ 6 ด้าน รวมมีการถ่ายโอนภารกิจทั้งสิ้น 245 กิจกรรม ในด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มีภารกิจถ่ายโอนจำนวน 2 กิจกรรม

1. การบำรุงรักษาโบราณสถานขึ้นพื้นฐาน
2. การดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น

ดังตารางการถ่ายโอนภารกิจต่อไปนี้

การถ่ายโอนภารกิจด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น
(การปกป้อง คัดกรอง ควบคุม ดูแล รักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ)

ลำดับที่	ภารกิจ	กิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ (ปีที่ถ่ายโอน)	ท้องถิ่นที่ได้รับ การถ่ายโอน	โบราณสถาน ในระดับชุมชน ท้องถิ่น	โบราณสถาน ในระดับชาติ
1.	การบำรุงรักษาโบราณสถาน ชั้นพื้นฐานโดยรัฐเป็นผู้ให้ การสนับสนุน กำกับ ดูแล ให้คำแนะนำ	1. การรักษาความสะอาด เช่น การตากถาง วัชพืช และการกำจัด สิ่งกีดขวาง 2. การปกป้องคุ้มครอง/ รักษาความปลอดภัย	2546	- องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด - เทศบาล - องค์การบริหาร ส่วนตำบล - กรุงเทพมหานคร - เมืองพัทยา - องค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่นอื่น ที่มีกฎหมายจัดตั้ง	✓	✓
2.	การให้บริการในพื้นที่	1. การซ่อมแซมเบื้องต้น ตามรูปแบบ วัสดุ และ วิธีการ 2. การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ 3. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ต่างๆ 4. การจัดกิจกรรมทาง ด้านการศึกษาอื่นๆ	2546		✓	✓
3.	การดูแลรักษาโบราณสถาน ในระดับท้องถิ่น ตาม หลักเกณฑ์วิธีการและ เงื่อนไขที่กรมศิลปากร กำหนด	1. การซ่อมแซมเบื้องต้น ตามรูปแบบ วัสดุและ วิธีการดั้งเดิม 2. การค้าขายโบราณสถาน 3. การสงวนรักษา 4. การเสริมสร้างความ มั่นคงแข็งแรง 5. การบูรณะ 6. การปฏิสังขรณ์ (การ สร้างรูปแบบขึ้นใหม่) ส่วนที่ขาดหายไปให้ สมบูรณ์ 7. การประกอบคืนสภาพ หรืออนัสติโลซิส 8. การประยุกต์การใช้สอย	2546	- องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด - เทศบาล - องค์การบริหาร ส่วนตำบล - กรุงเทพมหานคร - เมืองพัทยา - องค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่นอื่นที่มี กฎหมายจัดตั้ง	✓	×

ภารกิจลำดับที่ 1

ทำอย่างไรในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน

การบำรุงรักษาโบราณสถาน คือ การระวังรักษาโบราณสถานไม่ให้เสื่อมสภาพหรือหยุดยั้งการเสื่อมสภาพ โดยไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปร่างของโบราณสถาน

การบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานเป็นภารกิจแรกที่มีการถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีกิจกรรมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้ทันทีในโบราณสถานระดับชุมชนท้องถิ่น และระดับชาติ โดยรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน กำกับดูแล และให้คำแนะนำ ดังนี้

1. การรักษาความสะอาด เช่น การถากถางวัชพืชและการกำจัดสิ่งกีดขวางในเขตโบราณสถาน เป็นการรักษาสภาพโดยทั่วไปของโบราณสถานและบริเวณโดยรอบให้มีความสะอาดเรียบร้อย และป้องกันความเสียหายหรือการเสื่อมสภาพที่เกิดจากวัชพืชและสิ่งกีดขวางต่างๆ

วัชพืช

ในความหมายนี้รวมความตั้งแต่ หญ้า พืช และต้นไม้ชนิดที่ไม่ต้องการให้ขึ้น หรือเจริญเติบโตบนโบราณสถานและบริเวณโดยรอบ (แม้ว่าต้นไม้บางชนิดที่มีประโยชน์ต่อคนก็ตาม เช่น ไม้ผลต่างๆ) ทั้งนี้เพราะเมื่อวัชพืชเหล่านี้เติบโตและงอกงามแล้วนอกจากจะทำให้เกิดความรุงรัง ความไม่เหมาะสม ความไม่สวยงาม และบดบังโบราณสถานแล้ว ยังจะก่อให้เกิดความเสียหายตามมาอีก เช่น พืชจำพวกหญ้า ตะไคร้ จะทำให้เกิดการสะสมความชื้นและนำมาซึ่งการผุกร่อนของวัสดุก่อสร้างโบราณสถาน ส่วนต้นไม้ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ รากจะชอนไชเข้าไปทำให้เกิดแตกร้าวหรือทรุดตัว หรือดันตัวโบราณสถานให้เสียสภาพเดิมและนำไปสู่การพังทลายในที่สุด หรือต้นไม้บนโบราณสถาน ก็อาจล้มทับโบราณสถานสร้างความเสียหายได้ อย่างไรก็ตามรากของต้นไม้บางชนิดอาจจะช่วยยึดโบราณสถานบางส่วนให้คงอยู่ได้ การตัดต้นไม้ในกรณีนี้จึงต้องทำด้วยความระมัดระวังให้ดี

สิ่งกีดขวาง

หมายความว่า วัสดุหรือสิ่งใดๆ ก็ตามที่มีได้ขึ้นติดกับโบราณสถาน หรือมีใช้ส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน และไม่มีประโยชน์หรือส่วนเกี่ยวข้องสำคัญใดๆ กับโบราณสถานนั้น แต่มาปรากฏอยู่ในโบราณสถานรวมเรียกว่าสิ่งกีดขวางทั้งสิ้น ตัวอย่างเช่น ขยะมูลฝอยสิ่งของเหลือใช้ที่นำมาวางทิ้งไว้ กิ่งไม้แห้งที่หักตกลงหรือมีผู้นามากองไว้ ป้ายโฆษณาต่างๆ ที่บดบังโบราณสถาน โต๊ะ ม้านั่ง เก้าอี้ (ที่นำไปวางไว้ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสม) และอื่นๆ แม้ว่าสิ่งกีดขวางเหล่านี้อาจจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายโดยตรงกับตัวโบราณสถานแต่ก็จะมีผลทำให้คุณค่าของโบราณสถานลดน้อยลงไป อีกทั้งอาจมีผลกระทบทางอ้อม เช่น หนู แมลงสาบ มด ปลวก มาอยู่อาศัยบริเวณที่รกรุงรังดังกล่าว และกัดกินทำลายวัสดุก่อสร้างของโบราณสถาน

เมื่อทำการตรวจสอบโบราณสถานพบว่ามิวัชพืช หรือสิ่งกีดขวางปรากฏบนหรือบริเวณรอบโบราณสถาน ที่รับผิดชอบ จะต้องดำเนินการอย่างไรอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นการกำจัดสิ่งต่างๆ เหล่านั้นให้หมดไป โดยใช้หลักปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. หญ้าและวัชพืชขนาดเล็ก ควรเลือกใช้วิธีการ หรือเครื่องมือต่างๆ ดังนี้

1.1 ถอนด้วยมือหรือใช้กรรไกรตัดหญ้า ใช้สำหรับกรณีการกำจัดหญ้าและวัชพืชที่ขึ้นติดอยู่กับโบราณสถาน ซึ่งเป็นพื้นที่จำกัดไม่กว้างใหญ่มากนัก เพราะวิธีนี้จะไม่ทำให้กระทบกระเทือนหรือเกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน

1.2 ใช้มีด พร้า เลียม จอบ เครื่องตัดหญ้าหรือรถตัดหญ้า สำหรับถากถางกำจัดวัชพืชที่ขึ้นบนพื้นดินในเขตพื้นที่โบราณสถาน แต่การใช้เครื่องมือดังกล่าวจะต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดการพลัดพลั่งทำความเสียหายแก่โบราณสถาน

1.3 ใช้แปรงขนอ่อนหรือแปรงพลาสติกและน้ำสะอาด สำหรับการกำจัดตะไคร่ที่ขึ้นบนโบราณสถาน

2. ต้นไม้ขนาดต่างๆ หากพบว่าต้นไม้ขึ้นบนโบราณสถานหรือบริเวณใกล้เคียงอันอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อโบราณสถานได้ จะต้องทำการกำจัดต้นไม้เหล่านั้นโดยใช้วิธีการที่เหมาะสมซึ่งจะต้องพิจารณา ดังนี้

2.1 ต้นไม้ขนาดเล็กขึ้นบนโบราณสถาน หากเป็นต้นไม้ที่มีประโยชน์ เช่น ไม้ผลหรือมีเจ้าของปลูกไว้ สามารถจะขุดเคลื่อนย้ายโดยไม่เป็นอันตรายต่อโบราณสถานก็ให้ขุดเคลื่อนย้ายออกไป แต่ถ้าเป็นต้นไม้ที่ไม่มีประโยชน์หรือสามารถขุดย้ายได้ จำเป็นต้องโค่น ตัด ให้ใช้มีด หรือ ขวาน หรือเลื่อย ตัดโค่นให้ชิดส่วนโคนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ต้องระวังไม่ให้กระเทือนหรือทำให้โบราณสถานเสียหาย หากจำเป็นต้องตัดสูงเหลือต่อไว้มากก็ต้องยอม หลังจากนั้นอาจจะใช้สารเคมีราดที่โคนต้นให้ตาย หรือจะใช้วิธีคอยตรวจตัดกิ่งที่จะงอกออกมาใหม่ ห้ามใช้วิธีฉุด ดึง ถอน เพราะรากของต้นไม้ เกาะติดกับโบราณสถานอาจจะทำความเสียหายแก่โบราณสถานได้

2.2 ต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นบนโบราณสถาน ในการกำจัดโค่นล้มให้ใช้เลื่อย มีด ทำการตัดลิดกิ่งจากส่วนยอดลงมาทีละส่วนลงมาเรื่อยๆ จนถึงลำต้นเป็นลำดับสุดท้าย ทั้งนี้ต้องวางแผนป้องกันไม่ให้ต้นไม้ที่ถูกตัดโค่นล้มลงกระแทกกับโบราณสถานโดยตรง หลังจากนั้นอาจจะใช้สารเคมีราดที่ต่อที่เหลือเพื่อป้องกันไม่ให้เติบโตขึ้นมาอีก ส่วนต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่มาก หากเห็นว่าโค่นล้มแล้วจะเป็นอันตรายต่อโบราณสถาน ให้ทำเพียงแต่ลิดกิ่งก้านด้านบนออกให้มากที่สุด เพื่อป้องกันไม่ให้ต้นไม้เจริญงอกงามมากเกินไป และป้องกันการโค่นล้มจากธรรมชาติ กรณีต้นไม้หวงห้ามบางชนิด เช่น ต้นสัก ต้นเต็ง ต้นรัง ต้นชิงชัน ต้นยาง จะตัดโค่นไม่ได้เพราะผิดกฎหมาย หากมีความจำเป็นต้องขออนุญาตและได้รับอนุญาตจากป่าไม้จังหวัดหรือป่าไม้อำเภอเสียก่อน

2.3 ต้นไม้ที่ขึ้นบริเวณโบราณสถาน ให้พิจารณาว่าต้นไม้ดังกล่าวขึ้นใกล้โบราณสถานมากเพียงใด และจะเป็นอันตรายต่อโบราณสถานหรือไม่ เช่น รากอาจจะชอนไชถึงโบราณสถาน หรือต้นอาจโค่นล้มใส่โบราณสถาน หากเป็นเช่นนั้นได้ ทำการตัดต้น หรือลิดรอบกิ่งก้าน เพื่อเป็นการป้องกันไว้ก่อน

3. สิ่งกีดขวาง เมื่อพบว่าสิ่งกีดขวางในเขตพื้นที่โบราณสถาน ให้ทำการจัดเก็บเคลื่อนย้ายสิ่งกีดขวางต่างๆ ออกจากเขตพื้นที่โบราณสถานเพื่อให้ดูสวยงามสะอาดตา และเป็นระเบียบเรียบร้อยและเพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นได้ การกำจัดสิ่งกีดขวางควรปฏิบัติดังนี้

3.1 จัดเตรียมถังขยะให้พอเหมาะกับความต้องการ โดยคำนึงถึง รูปแบบ ขนาด และสีของถังขยะ และตำแหน่งที่ตั้งให้เหมาะสม

3.2 ขยะมูลฝอย สิ่งของเหลือใช้ที่ไม่มีประโยชน์ ให้เคลื่อนย้ายออกจากโบราณสถานและนำไปกำจัดทำลายให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ฟัง กลบ หรือเผา เป็นต้น

3.3 ชิ้นส่วนโบราณสถาน ที่แตกหักชำรุดหลุดร่วงกระจายอยู่บนพื้นให้บันทึกรายการและบอกจุดที่ร่วงหล่นก่อนที่จะรวบรวมเคลื่อนย้ายนำไปจัดเก็บไว้ที่หนึ่งที่ใดภายในบริเวณเขตพื้นที่โบราณสถานให้เป็นที่เหมาะสม และเป็นระเบียบเรียบร้อย ห้ามนำไปทิ้งหรือทำลาย

ข้อควรระมัดระวัง ในการปฏิบัติหน้าที่รักษาความสะอาด ได้แก่ การถากถางกำจัดวัชพืช และสิ่งกีดขวางในเขตพื้นที่โบราณสถาน ควรคำนึงดังต่อไปนี้

(1) การปฏิบัติงานจะต้องอยู่ภายในเขตพื้นที่โบราณสถานเท่านั้น เพราะถ้าไปกระทำการใดๆ นอกเขตพื้นที่โบราณสถานอาจมีปัญหาด้านกฎหมายกับผู้อื่นได้

(2) การจะตัดโค่นต้นไม้หรือย้ายสิ่งกีดขวางในเขตพื้นที่โบราณสถานให้ตรวจสอบให้แน่นอนชัดเจนว่าต้นไม้หรือสิ่งของเหล่านั้นมีเจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือไม่ หากมีจะต้องแจ้งและตกลงกับเจ้าของหรือผู้ครอบครองเสียก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงจะดำเนินการได้

(3) ให้กระทำการด้วยความระมัดระวังอย่าให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน หรือเกิดอันตรายต่อตนเอง เช่น ตรวจพบว่า มีหญ้าและวัชพืชบนยอดเจดีย์ แต่หากปีนขึ้นไปอาจทำให้เจดีย์พังทลายหรือเกิดอุบัติเหตุพลัดตกลงมาได้ ให้ใช้วิธีการอื่น เช่น ใช้บันไดพาดหากโบราณสถานนั้นอยู่ในสภาพที่แข็งแรงหรือทำนั่งร้านขึ้นไปทำความสะอาด กำจัดหญ้า และวัชพืชดังกล่าว ทั้งนี้อาจจะใช้สารเคมีประเภทยาฆ่าหญ้าในการกำจัด เพราะการใช้เครื่องมือจำพวกมีดหรือกรรไกรตัดหญ้า อาจไม่สะดวกหรือทำให้เกิดความเสียหายแก่โบราณสถานได้อีกหนึ่งการใช้สารเคมีควรจะต้องปรึกษานักวิทยาศาสตร์ผู้มีประสบการณ์ ด้วยทุกครั้งที่มีการดำเนินงาน

(4) นอกจากจะระมัดระวังตามข้อต่างๆ ข้างต้นแล้ว จะต้องไม่กระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถานหรือผิดกฎหมาย ทั้งเจตนาและโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การขูดขีด จัด ดึง ถอดชิ้นส่วนของโบราณสถานที่ยังอยู่ในสภาพเดิมให้หลุดออกหรือเปลี่ยนแปลงสภาพไป ควรจัดเก็บและเคลื่อนที่ย้ายเฉพาะชิ้นส่วนที่แตกหักชำรุดแล้วเท่านั้น

ระยะเวลาในการดำเนินการ

การถากถางกำจัดวัชพืชและสิ่งกีดขวางในเขตโบราณสถาน ควรจะได้มีการปฏิบัติเป็นประจำตามกำหนดเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้โบราณสถานอยู่ในสภาพที่สวยงาม สะอาดตา สมคุณค่าความเป็นโบราณสถาน และไม่ทรุดโทรมไปก่อนเวลาอันควร โดยปกติแล้วจะต้องถากถางกำจัดวัชพืชและสิ่งกีดขวางในเขตพื้นที่โบราณสถานในความรับผิดชอบอย่างน้อยเดือนละครั้ง ยกเว้นกรณีที่มีการจัดกิจกรรมพิเศษในเขตโบราณสถาน ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้มีสิ่งกีดขวางเพิ่มขึ้นกว่าปกติ จำเป็นต้องดำเนินการทันที

2. การปกป้องคุ้มครอง/รักษาความปลอดภัย เป็นการเฝ้าระวังดูแลโบราณสถาน มิให้มีการบุกรุกทำลาย หรือเสื่อมสภาพ เช่น จัดเวรยาม หรือจ้างพนักงานเจ้าหน้าที่เมื่อมีเหตุอันตรายต่อโบราณสถาน ซึ่งจะต้องดำเนินการดังนี้

2.1 ควรจัดให้มีเวรยาม เพื่อเฝ้าระวังดูแลโบราณสถานและเขตพื้นที่ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1.1 ไม่ให้มีสิ่งก่อสร้างต่างๆ บนโบราณสถานหรือชิดกับโบราณสถาน เช่น บ้าน กระโจม เเพิง นั่งร้าน คอกเลี้ยงสัตว์ ศาลา เป็นต้น

2.1.2 ไม่ให้มีการขุดรื้อ เคลื่อนย้าย ทับ กะเทาะ ถอด ถอน หรือเจาะ โบราณสถานไม่ว่ากรณีใดทั้งสิ้น แม้จะเป็นการกระทำเพื่อประสงค์จะซ่อมแซมให้ดีขึ้น หรือเพื่อเป็นการทำลายรวมทั้งการลักลอบขุดหรือค้นหาโบราณวัตถุหรือของมีค่า

2.1.3 ไม่ให้มีการสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการใกล้ชิดกับโบราณสถาน หรือในเขตพื้นที่โบราณสถาน เช่น การขุดคลอง การขุดสระ การตั้งเสาไฟฟ้า การตั้งเสาโทรศัพท์ เป็นต้น เพราะจะทำให้เกิดทัศนอุจาด

2.1.4 ไม่มีการขูด ขีด เขียน ลบ หรือกระทำให้เกิดร่องรอยใดๆ ต่อโบราณสถานหรือทำให้สิ่งที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนสภาพไป หรือสาบสูญไป ซึ่งเป็นการทำลายทำให้โบราณสถานเสื่อมค่า

2.1.5 ไม่ให้มีการนำสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ ช้าง ม้า มาเลี้ยงในเขตพื้นที่โบราณสถาน เพราะสัตว์จะเป็นอันตรายแก่โบราณสถานได้

2.1.6 ไม่ให้มีการป้ายปันโบราณสถาน เพราะโบราณสถานมีอายุนับร้อยๆ ปี จึงย่อมมีสภาพไม่มั่นคงแข็งแรง หากมีการป้ายปันจะทำให้โบราณสถานเสียหายได้ และยังอาจเกิดอุบัติเหตุได้อีกด้วย

2.1.7 คอยระวังไม่ให้เกิดอัคคีภัย

2.2 อาจมีการติดตั้งสัญญาณกันขโมยหรือสัญญาณป้องกันอัคคีภัย ตามความเหมาะสม เพื่อมิให้มีการกระทำที่เป็นภัยต่อโบราณสถาน และขัดต่อกฎหมาย

2.3 การทำรั้วและติดตั้งเหล็กดัดรอบโบราณสถานเพื่อป้องกันจะต้องคำนึงรูปแบบที่เหมาะสมกับโบราณสถานด้วย และไม่ทำให้เสียทัศนียภาพ

8. ภารกิจลำดับที่ 2

การให้บริการในพื้นที่โบราณสถาน มีอะไรบ้าง และจะต้องทำอย่างไร

นอกจากการบำรุงรักษาโบราณสถาน ยังมีกิจกรรมให้บริการในพื้นที่โบราณสถานมีความเกี่ยวเนื่องด้วย ดังนี้

1. การให้บริการด้านข้อมูลทางวิชาการ

คือ การนำเสนอข้อมูลทางวิชาการแก่สาธารณชนเพื่อความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องรวมถึงการนำชมโบราณสถาน และการจัดทำป้ายสื่อความหมายต่างๆ

2. การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

หมายถึง การประชาสัมพันธ์ข่าวสารกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน เพื่อให้ประชาชนเห็นคุณค่าเกิดความรู้สึกหวงแหนและร่วมกันอนุรักษ์ตลอดจนให้รับทราบและเข้าใจการทำงานอนุรักษ์ เหตุผลความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงต่อโบราณสถานที่จะเกิดขึ้น

3. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก

ได้แก่ การก่อสร้าง และบริหารจัดการดูแลสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่จะให้มีขึ้นตามแผนแม่บทหรือแผนปฏิบัติการ ที่มีความเหมาะสมกับโบราณสถานแต่ละแหล่ง เช่น อาคารศูนย์ข้อมูล ร้านค้าของที่ระลึก สุขา รวมทั้งการปรับปรุงภูมิทัศน์ การจัดแต่งบริเวณสวนไม้ประดับ ทางเท้าหรือทางสัญจรอื่นๆ เพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชม

4. การจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษาอื่นๆ

ได้แก่ การจัดให้มีกิจกรรมทางด้านการศึกษาอื่นๆ เพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย หมายรวมถึง กิจกรรมเสริมหลักสูตรการศึกษา การสนับสนุนงานด้านพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ

การให้บริการในพื้นที่โบราณสถานจะต้องปฏิบัติตามข้อแนะนำ ดังต่อไปนี้

การให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร

1. การนำเสนอข้อมูลทางวิชาการแก่สาธารณชนจะต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องไม่ขัดแย้งกับข้อมูลที่เป็นทางการของกรมศิลปากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของโบราณสถานระดับชาติ ข้อมูลทางวิชาการของโบราณสถานจะต้องมีการรับรองจากกรมศิลปากรเท่านั้น

2. การจัดทำป้ายสื่อความหมาย จะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นๆ หากไม่มีแผนแม่บทควรเร่งรัดให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ เนื่องด้วยจากจัดทำป้ายสื่อความหมาย นอกจะต้องมีใจความที่มีความถูกต้อง อ่านเข้าใจง่ายและสื่อสารได้ชัดเจนแล้ว ยังจะต้องพิจารณาในเรื่องรูปแบบของป้าย ขนาดของป้าย และตำแหน่งที่ตั้ง ที่จะมีความเหมาะสม แตกต่างกันไปในแต่ละแหล่งที่จะต้องพิจารณาเป็นกรณีไป ทั้งนี้จะต้องอยู่ในหลักการที่จะไม่สร้างปัญหาเกิดขวาง หรือบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน ควรให้ความกลมกลืนโดยภาพรวมไม่เด่นชัดโบราณสถาน ไม่ตั้งอยู่บนแนวแกนสำคัญ หรือสร้างทับลงบนซากโบราณสถาน

3. คอยควบคุมไม่ให้มีการติดตั้งป้ายที่เกินความจำเป็น ซ้ำซ้อน อันจะเป็นเหตุให้เกิดความรกรุงรัง กีดขวางทัศนียภาพทั้งดงาม และอาจให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกัน เมื่อมีการปรับปรุงข้อมูล จัดทำป้ายใหม่ ให้ถอดถอนป้ายเดิมออกทุกครั้ง

4. ควรออกแบบป้ายสื่อความหมายให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และที่ตั้งของป้ายเพื่อประโยชน์สูงสุดในการบริการด้านข้อมูล ข้าราชการ

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

1. หากมีกิจกรรมที่จะต้องอ้างอิงข้อมูลทางวิชาการให้ใช้ฐานข้อมูลเดียวกันกับการให้บริการด้านข้อมูล ข้าราชการ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2. ควรมีการสนับสนุนให้มีการประสานงานซึ่งกันและกันในหน่วยงาน องค์กร และบุคคลทั่วไปเกี่ยวข้อง ทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น

การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

1. การจัดตั้งสิ่งปลูกสร้างใดๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในพื้นที่โบราณ ไม่ว่าจะเป็นอาคารศูนย์ข้อมูล ร้านค้าของที่ระลึก สุขา ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการใดๆ จะต้องทำแบบเพื่อขออนุมัติก่อนทั้งสิ้น

2. การดำเนินการจะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นๆ

3. ในกรณีที่ยังไม่มีการกำหนดนโยบายที่แน่ชัดในเรื่องของการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่โบราณสถานนั้นๆ ควรเร่งรัดให้มีการจัดทำแผนแม่บทขึ้นเพื่อจะได้มีการวางแผนจัดการอย่างรัดกุม และเป็นประโยชน์ต่อโบราณสถาน

4. ในการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และงานระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ควรยึดหลักของความเพียงพอต่อการใช้สอยเท่าที่มีความจำเป็นเท่านั้น และไม่มีผลกระทบสร้างปัญหาเกิดขวาง บดบังทัศนียภาพ หรือทำลายบรรยากาศโดยรวมของโบราณสถาน ซึ่งระดับความเคร่งครัดของการดำเนินการให้พิจารณาจากคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ เป็นสำคัญ

5. จะต้องนึกถึงการดูแลรักษาสสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้อยู่ในสภาพดี สะอาดเรียบร้อยสนองต่อประโยชน์ใช้สอยได้เป็นอย่างดีด้วย

6. การตกแต่งบริเวณด้วยสวนไม้ดอกไม้ประดับ ให้จำกัดพื้นที่เฉพาะในบริเวณที่เป็นส่วนบริการเท่านั้น ในบริเวณโดยรอบโบราณสถานการรักษาบรรยากาศที่เป็นไปตามธรรมชาติ มิใช่การปรุงแต่งนอกจากในกรณีของโบราณสถานประเภทภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ในบางกรณี เช่น สวนโบราณซึ่งอาจทำการรื้อฟื้นบรรยากาศการตกแต่งตามแบบอย่าง หรือสร้างบรรยากาศ ตามลักษณะของสวนในอดีตได้ ซึ่งในการดำเนินการจะต้องมีข้อมูลทางวิชาการรองรับเช่นเดียวกันมาตรฐานแบบอนุรักษ์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

7. การปลูกต้นไม้ล้อมรอบอาคาร หรือฐานโบราณสถานเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง เพราะนอกจากจะทำลายบรรยากาศของโบราณสถานแล้ว ยังเป็นการสะสมความชื้น ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการเสื่อมสภาพของโบราณสถานอีกด้วย

8. การออกแบบถนนเข้ามาในบริเวณโบราณสถาน ให้คำนึงถึงผลจากความสั่นสะเทือนของการจราจรที่จะกระทบต่อความมั่นคงของโบราณสถานด้วย จึงควรเว้นระยะให้มีความปลอดภัยจากผลกระทบดังกล่าวให้เพียงพอ

9. การขุดดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถาน จะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากเป็นพื้นที่ซึ่งมีโอกาสพบหลักฐานทางโบราณคดีได้ และเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานไปจากเดิม การดำเนินการจึงมีความจำเป็นจะต้องอยู่ในความดูแลของนักโบราณคดี และจะต้องขออนุญาตก่อนการดำเนินการทุกครั้ง

10. การถมดินในบริเวณพื้นที่โบราณสถานถือเป็นการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเช่นกัน และอาจมีผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถานได้ โดยหากถมดินชิดกับฐานโบราณสถานโดยรอบจะเป็นการบดบังรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของโบราณสถานมีผลให้สัดส่วนผิดไปจากที่เป็นดินถมยังช่วยสะสมความชื้น และในบางกรณียังไปอุดช่องระบายอากาศดั้งเดิมของอาคารให้ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนเยี่ยงในอดีตได้ ทำให้อาคารโบราณสถานต้องเสื่อมสภาพจากความชื้นการถมดินจึงจะต้องมีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและดำเนินการเฉพาะในบริเวณที่จะไม่มีผลกระทบต่อโบราณสถานเท่านั้น และจะต้องขออนุญาตก่อนการดำเนินการเช่นเดียวกัน

11. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทลานจอดรถ ทางเดินเท้าหรือทางสัญจรอื่นๆ ควรมีการจัดระบบการระบายน้ำควบคู่กันไปด้วย โดยระวังไม่ให้เกิดพื้นที่น้ำท่วมขังที่ตัวโบราณสถานและในบริเวณโดยรอบ

การจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษาอื่นๆ

1. การจัดกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่โบราณสถาน นอกจากจะมุ่งให้เกิดการส่งเสริมให้มีความรัก ความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ควรจะต้องพิจารณาด้วยว่ากิจกรรมนั้นๆ จะสร้างความเสียหายให้กับโบราณสถานหรือไม่ เช่น การจุดพลุ จุดดอกไม้ไฟ หรือเทคนิคพิเศษบางอย่างในกิจกรรมการแสดงแสง เสียง ที่ทำให้เกิดความร้อนและเขม่าไฟ หรือกิจกรรมที่ทำให้โบราณสถานต้องแบกรับน้ำหนักจำนวนมากที่จะมีผลต่อความมั่นคงแข็งแรงโดยตรง

2. การจัดกิจกรรมยังควรที่จะคำนึงถึงปริมาณของคนที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ควรให้มีปริมาณที่เหมาะสมที่โบราณสถานพร้อมจะรองรับได้ การที่มีคนเข้าไปในบริเวณโบราณสถานมากเกินไปย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่โบราณสถานได้

3. กิจกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเสื่อมในศรัทธา เช่น การจุดธูปเทียน การปิดทองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การพันผ้า การพรมน้ำอบเครื่องหอม การจุดประทัด ฯลฯ อาจเป็นการสร้างปัญหาให้กับโบราณสถานได้ ทั้งที่เป็นตัวเร่งการเสื่อมสภาพของวัสดุ หรือบดบังรูปแบบศิลปกรรมทั้งงดงามของโบราณสถาน จึงควรมีมาตรการเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการจัดหาที่ที่เหมาะสมที่ยังคงอนุญาตให้ประกอบกิจกรรมดังกล่าวได้ โดยอาจใช้การจำลองแบบ หรือแยกบริเวณออกไปต่างหาก

4. การประกอบกิจกรรมในโบราณสถาน ซึ่งเป็นศาสนสถานหรืออาคารเฉพาะของแต่ละศาสนาควรระวังไม่ให้กิจกรรมนั้นๆ ขัดแย้งกับหลักการของศาสนาที่เป็นที่นับถือในสถานทีนั้นๆ

5. กิจกรรมซึ่งสนับสนุนงานทางด้านพิพิธภัณฑสถาน และหอจดหมายเหตุ ให้ปฏิบัติตามแนวทางคำแนะนำของกรมศิลปากร

ภารกิจ ลำดับที่ 3

การดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นมีอะไรบ้าง และจะต้องทำอย่างไร

การดูแลรักษาโบราณสถานก็คือการทำนุบำรุง คุ้มครองป้องกัน บำรุงรักษา ตลอดจนซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพที่ดี และมั่นคงแข็งแรง ยับยั้งการชำรุดเสื่อมสภาพ และยืดอายุให้ยืนยาว โดยยังคงคุณค่าไว้ได้ต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากการปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขตามที่กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) กำหนด

การดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นประกอบด้วยกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การซ่อมแซมเบื้องต้น ตามรูปแบบวัสดุและวิธีการดั้งเดิม เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ที่สามารถแก้ไขให้ส่วนที่ชำรุดเสียหายเล็กๆ น้อยๆ กลับสู่สภาพที่ดีใช้สอยต่อไปได้ โดยไม่กระทบต่อคุณค่าลักษณะเด่นของโบราณสถานนั้นๆ รวมถึงดำเนินการซ่อมแซมเพื่อบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น รอคการอนุรักษ์ที่เหมาะสมซึ่งต้องการความชำนาญเฉพาะทางในลำดับต่อไป ควรดำเนินการ ดังนี้

1.1 ก่อนการดำเนินการใดๆ ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้งถึงเหตุผลความจำเป็นในการดำเนินการ เพื่อจะได้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงจุด ให้ระลึกละเอียดว่าการดำเนินการใดๆ ก็ตามที่เกิดความจำเป็นสามารถส่งผลกระทบต่อโบราณสถานได้เสมอ อีกทั้งต้องพิจารณาถึงคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ ที่จะไม่เสื่อมค่าลงเมื่อดำเนินการตามวิธีการที่เลือก

1.2 เมื่อจำเป็นต้องทาสีโบราณสถานใหม่เนื่องจากสีเดิมเสื่อมหมดสภาพ ให้เลือกใช้สีที่มีคุณภาพดี มีความเหมาะสมกับความเป็นโบราณสถานและสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกรณี โดยทั่วไปให้ยึดถือความกลมกลืนเป็นสำคัญ ต้องมีการตรวจสอบสีดั้งเดิมก่อนและถ้าเป็นไปได้ควรเลือกใช้สีดั้งเดิมนั้น โดยกรรมวิธีในการขูดลอกสี และคุณสมบัติของสีที่ใช้ต้องมั่นใจได้ว่าไม่มีผลเสียต่อวัสดุของโบราณสถาน

1.3 การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ ให้เลือกใช้รูปแบบ วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างตามชนิดส่วนผสม ลักษณะ และวิธีการตามแบบดั้งเดิม หากไม่สามารถทำได้ให้ใช้วัสดุและวิธีการในปัจจุบันเข้าช่วยชะลอการเสื่อมสภาพไว้เพื่อรอการดำเนินการอนุรักษ์ที่เหมาะสมในลำดับต่อไป โดยวัสดุและวิธีการที่ใช้ นั้น จะต้องมิลักษณะที่สามารถแก้ไขได้โดยไม่ทำให้โบราณสถานเสียหาย พร้อมด้วยการเก็บหลักฐานภาพถ่ายก่อนและหลังการดำเนินการไว้

1.4 ไม่ใช้ปูนซีเมนต์ในการซ่อมแซม ปูนฉาบ ปูนสอ หรือปูนยาแนวของโบราณสถาน และนอกจากนี้ จะไม่สามารถแก้ปัญหาได้แล้วยังจะทำให้เกิดผลเสียต่อโบราณสถานรุนแรงมาก ควรใช้ปูนขาวหมัก ซึ่งเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติ ไม่ทำลายเนื้อวัสดุของโบราณสถานและยังเป็นเทคนิคแบบโบราณ

1.5 การรั้วซึมของหลังคาควรได้รับการป้องกันเป็นการชั่วคราวก่อนเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะทำการซ่อมแซมด้วยวิธีการที่เหมาะสมต่อไป เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายลุกลามไปมากกว่าที่ควรจะเป็น

1.6 ควรหมั่นตรวจสอบสภาพโบราณสถาน หากพบร่องรอยของปลวก แมลงให้รีบกำจัดซ่อมเปลี่ยนไม้ที่เสื่อมสภาพตามรูปแบบดั้งเดิม ทาน้ำยารักษาเนื้อไม้ ย้อมสีเนื้อไม้ และทาสีให้กลมกลืนกับวัสดุดั้งเดิม

1.7 การกระทำใดๆ ที่นอกเหนือไปจากงานซ่อมแซมเล็กๆ น้อยๆ เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ไม่ควร
กระทำการใดๆ ที่อาจจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของโบราณสถาน

2. การค้าขายโบราณสถาน หมายถึงวิธีการบรรเทาปัญหาเสื่อมสภาพหรือการพังทลายของโบราณสถานที่เกิดขึ้นก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ที่เหมาะสมในกรณีนั้นๆ ต่อไป จึงควรดำเนินการต่อไปนี้

2.1 เมื่อพบว่าโบราณสถานอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการพังทลาย และอาจเป็นอันตรายต่อประชาชน โดยทั่วไป ระหว่างรอการอนุรักษ์ที่เหมาะสม ควรที่จะต้องทำการค้ำยันไว้เป็นการชั่วคราวก่อนโดยเร็ว เพื่อป้องกันมิให้ชิ้นส่วนของโบราณสถานหักพังลงมา

2.2 วัสดุที่ใช้อาจเป็นไม้หรือเหล็ก ซึ่งได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสม ให้สามารถประทุงหรือยับยั้งการเสื่อมสภาพไว้ได้ชั่วคราวโดยไม่สร้างความเสียหายต่อโบราณสถาน

2.3 ควรพิจารณาใช้รูปแบบของคำยันที่จะไม่สร้างปัญหาการกีดขวางหรือบดบังโบราณสถาน

3. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาให้โบราณสถานคงอยู่ในสภาพที่ปรากฏอยู่และชะลอการเสื่อมสภาพที่อาจจะเกิดขึ้นตลอดจนยับยั้งความเสียหายที่กำลังเกิดขึ้นไม่ให้ลุกลามต่อไปป้องกันมิให้เสียหายต่อไป โดยมีกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

การสงวนรักษาโบราณสถานที่สร้างด้วยวัสดุจำพวกไม้และอิฐ และภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในโบราณสถาน เพื่อชะลอการเสื่อมสภาพและป้องกันมิให้เสียหายต่อไปนั้น ผู้ดำเนินการจะต้องตระหนักถึงวิธีการสงวนรักษา ที่ไม่มีผลกระทบต่อโบราณสถานและภาพจิตรกรรมฝาผนัง ดังนั้นการใช้วัสดุทางเคมีเพื่อกำจัดวัชพืช วัชพืชราน้ำ ตระไคร่น้ำ บนวัสดุจำพวกไม้และอิฐและภาพจิตรกรรมฝาผนังดังกล่าว จึงต้องระมัดระวังถึงผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้การกำจัดปลวกหรือแมลงที่กินเนื้อไม้ไม่จำเป็นต้องใช้วัสดุทางเคมีในการกำจัดต้องพึงระวังเป็นพิเศษอีกด้วย ทางที่ดีควรปรึกษานักวิทยาศาสตร์ผู้มีความรู้ในเรื่องนี้

หมายเหตุ ในกิจกรรมที่ 1-3 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีบุคลากรตามที่กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) กำหนดไว้ เช่น นักโบราณคดี สถาปนิก วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ นักวิชาการช่างศิลป์ และบุคลากรกลุ่มช่างเทคนิค การขออนุญาตดำเนินการต้องจัดส่งรายงานสรุปข้อมูลเบื้องต้น รายงานภาพถ่าย และแบบสภาพโบราณสถานก่อนการอนุรักษ์ ต่อกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) เพื่อขออนุมัติดำเนินการทุกครั้ง

4. การเสริมความมั่นคง หมายถึง การใช้วัสดุเสริมหรือเพิ่มเข้าไปในเนื้อวัสดุ หรือช่วยค้ำยันเพื่อให้แน่ใจว่ามีความมั่นคง มีโครงสร้างที่แข็งแรง หรือเป็นการดำเนินการเฉพาะหน้าเพื่อโอกาสดำเนินการอนุรักษ์ในระดับอื่นต่อไป

5. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมโบราณสถานโดยคำนึงถึงรูปแบบวัสดุและฝีมือช่างดั้งเดิม รวมทั้งหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานอื่นๆ ในกรณีที่จำเป็นต้องสร้างเสริมส่วนที่ขาดหายไป ต้องทำให้กลมกลืนกับของเดิมในขณะเดียวกันก็ต้องแสดงถึงความแตกต่างแยกจากวัสดุของเดิมได้

6. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้โบราณสถานที่เสียรูปร่างคืนสู่สภาพเดิมให้ใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยก่อสร้างขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานความถูกต้อง และความเป็นจริงของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่บิดเบือนลักษณะดั้งเดิม ไม่ว่าจะใช้วัสดุดั้งเดิมหรือวัสดุใหม่

7. การประกอบคืนสภาพ (อนัสติโลซิส) หมายถึง การสร้างขึ้นใหม่ โดยใช้วัสดุดั้งเดิมของโบราณสถาน นำมาประกอบใหม่ ณ ตำแหน่งเดิม ด้วยวิธีการก่อสร้างแบบเดิม เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ ใน จังหวัดบุรีรัมย์

8. การประยุกต์การใช้สอย เป็นการปรับเปลี่ยนโบราณสถานเพื่อประโยชน์ใช้สอยใหม่ที่เหมาะสม จากพื้นฐานแนวคิดที่ว่า วิธีการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่ดีที่สุด คือ การยังคงใช้ประโยชน์จากอาคารนั้นอยู่โดยประโยชน์ใช้สอยจะไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งก่อสร้างหากมีคุณค่า หากมีการเปลี่ยนแปลงก็สามารถแก้ไขกลับคืนสภาพเดิมได้ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบน้อยที่สุด

ในการดำเนินงานตามกิจกรรมที่ 4-8 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) กำหนด ได้แก่ การมีบุคลากรที่กำหนด และการดำเนินงานตามขั้นตอนการอนุรักษ์ ดังนั้นก่อนดำเนินการองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจึงต้องจัดส่ง รายงานสรุปข้อมูลเบื้องต้น รายงานสรุปข้อมูลทางโบราณคดี แบบสภาพโบราณสถานก่อนการอนุรักษ์และ หลังการขุดแต่ง แบบวิเคราะห์โบราณสถานและรายงานอ้างอิงประกอบการวิเคราะห์รูปแบบแบบเสริมความ มั่นคง และรายการประกอบแบบ เพื่อขออนุมัติดำเนินการจากกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย)

10. หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น

ในการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมี

1. บุคลากรในการดำเนินงาน จะต้องประกอบด้วย

- 1.1 นักโบราณคดี (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- 1.2 สถาปนิก (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- 1.3 วิศวกร (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- 1.4 นักวิทยาศาสตร์ (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- 1.5 นักวิชาการช่างศิลป์ เช่น นักประวัติศาสตร์ (ผู้มีความรู้ในเรื่องการศึกษาวิเคราะห์โบราณสถาน)
- 1.6 บุคลากรกลุ่มช่างเทคนิค ได้แก่ ช่างสำรวจ ช่างศิลปกรรม ช่างโยธา และช่างเขียนแบบ
- 1.7 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ปฏิบัติตามขั้นตอนและวิธีการดูแลรักษาโบราณสถานหรือการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างเคร่งครัด ดังนี้

2.1 การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

ให้ทำการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานและสภาพแวดล้อมทั้งหมด ตั้งแต่ประเภทของโบราณสถาน อายุสมัย รูปแบบทางศิลปะ ประวัติความเป็นมา คุณค่าความสำคัญ ประวัติการอนุรักษ์ ตลอดจนค้นคว้ารวบรวมเอกสารเดิมที่เกี่ยวข้องเป็นภาพถ่าย รายงาน ฯลฯ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการอนุรักษ์ในขั้นตอนต่อไป

ผลที่ได้รับ รายงานสรุปข้อมูลเบื้องต้น

2.2 การสำรวจตรวจสอบสภาพทางกายภาพ

เป็นการบันทึกสภาพทางกายภาพก่อนการอนุรักษ์ ทั้งในรูปของรายงาน แผนผัง ภาพถ่าย และแบบลายเส้นที่เก็บข้อมูลรูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม หรือภูมิสถาปัตยกรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อม ต้องระบุขนาด สัดส่วนที่ตรวจวัดได้ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง สภาพอากาศและสาเหตุของการเสื่อมสภาพ

ผลที่ได้รับ รายงานภาพถ่ายและแบบโบราณสถานก่อนการอนุรักษ์

2.3 งานโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์

เป็นการดำเนินการตามกระบวนการทางโบราณคดีเพื่อจะนำมาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและออกแบบอนุรักษ์โบราณสถาน ได้แก่ การขุดตรวจ การขุดค้น และการขุดแต่งโบราณสถาน

ผลที่ได้รับ รายงานสรุปข้อมูลทางโบราณคดี และแบบสภาพโบราณสถานก่อนการอนุรักษ์ หลังการขุดแต่ง

2.4 การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ

เป็นการนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจากโบราณสถาน ในขั้นตอนข้อ 2.3 มาวิเคราะห์ เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ หรือภาพสันนิษฐานของโบราณสถานในอดีต ก่อนที่จะมีการเสื่อมสภาพ หรือมีการเปลี่ยนแปลงสภาพดังที่เห็นในปัจจุบัน อาจเป็นภาพในยุคใดยุคหนึ่ง หรือแต่ละยุคของการเปลี่ยนแปลงในอดีต

ผลที่ได้รับ แบบวิเคราะห์โบราณสถาน และรายงานข้อมูลที่ใช้อ้างอิงประกอบการวิเคราะห์รูปแบบ

2.5 การออกแบบและประมาณการ

เป็นการนำผลข้อมูลและข้อสรุปจากการศึกษาด้านต่างๆ ทั้งหมดข้างต้นมาพิจารณาเลือกแนวทางและวิธีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมที่สุดที่จะนำมาใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานแห่งนั้นๆ ภายใต้กรอบหลักวิชาการอนุรักษ์ตามแนวทางการอนุรักษ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากลในปัจจุบัน โดยเบื้องต้นจะต้องมีการกำหนดแนวคิด ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีการอนุรักษ์อย่างชัดเจน มีการทำแบบอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับแนวคิด และระบุวิธีการตำแหน่งของการดำเนินการอย่างชัดเจน และจัดทำรายการประมาณราคา ระบุงบประมาณที่ต้องการใช้ในการดำเนินการ

ผลที่ได้รับ แบบอนุรักษ์ รายการประกอบแบบ จะต้องมีความครบถ้วนตามมาตรฐานของกรมศิลปากร (คู่มือสารอ้างอิง) และรายการประมาณราคา ซึ่งสามารถเปรียบเทียบกับราคากลางต่อหน่วยของกิจกรรมต่างๆ ตามมาตรฐานของกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย)

ในขั้นตอนนี้จะต้องมีการนำเสนอแบบอนุรักษ์รายการประกอบแบบ และประมาณการเพื่อขออนุมัติดำเนินการต่อกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) โบราณสถานในกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นขอที่กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) ส่วนกลาง ส่วนโบราณสถานในท้องถิ่น ให้ยื่นขอที่สำนักงานของกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) ในส่วนภูมิภาคซึ่งโบราณสถานนั้นตั้งอยู่

2.6 การดำเนินการอนุรักษ์ การควบคุมงาน และการตรวจรับงาน

ได้แก่ การดำเนินการอนุรักษ์ตามรูปแบบรายการที่ได้รับการอนุมัติแล้ว และตามสภาพความเป็นจริงของพื้นที่เมื่อมีการสำรวจ โดยละเอียดอีกครั้งก่อนเริ่มดำเนินการ ซึ่งอาจแตกต่างจากแบบไปบ้าง หรืออาจพบหลักฐานใหม่ขณะดำเนินการ ที่จะส่งผลให้มีความจำเป็นต้องปรับแก้ไขแบบ รวมทั้งการควบคุมดูแลให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ คอยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและต้องประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องในทุกสาขา

ผู้ควบคุมงาน จะต้องประกอบด้วย

- นักโบราณคดีในกรณีที่มีการดำเนินงาน มิ่งานโบราณคดีเข้ามาเกี่ยวข้อง
- บุคลากรกลุ่มช่างศิลปกรรม หรือกลุ่มช่างโยธา ในกรณีของงานอนุรักษ์ทั่วไป แล้วแต่ว่าลักษณะของงานจะเน้นไปทางใด

ผู้ควบคุมงานอนุรักษ์ต้องปฏิบัติดังนี้

1. ผู้ควบคุมงานจะต้องศึกษาแบบอนุรักษ์ให้มีความเข้าใจอย่างดีเยี่ยม หากไม่เข้าใจ หรือแบบขาดความชัดเจนในส่วนใด ให้ประสานขอข้อมูลจากผู้ออกแบบก่อนดำเนินการ
2. ผู้ควบคุมงานต้องตรวจสอบการสำรวจสภาพโบราณสถานโดยละเอียดก่อนการดำเนินการให้ถูกต้อง และดูว่าสอดคล้องกับแบบอนุรักษ์หรือไม่ เมื่อมีปัญหาให้แจ้งผู้ออกแบบให้ทราบ เพื่อทำการปรับแบบให้สอดคล้องกับพื้นที่จริงต่อไป
3. หากขณะดำเนินการได้พบหลักฐานใหม่ให้รีบแจ้งต่อผู้ออกแบบทราบในทันทีเพราะหลักฐานดังกล่าวอาจมีผลในการตีความ หรือมีผลให้แบบอนุรักษ์จะต้องเปลี่ยนไปจากเดิมซึ่งจะต้องมีการปรึกษาหารือกันในทุกสาขาที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดรูปแบบอนุรักษ์ใหม่ โดยจะต้องมีการนำเสนอเพื่อขออนุมัติจากกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) อีกครั้ง
4. ผู้ควบคุมงานจะต้องจัดบันทึกการปฏิบัติงานอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการบันทึกปัญหา และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการรายงานผลต่อกรมการตรวจรับงานและจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานต่อไป

ผู้ตรวจรับงาน กรมการตรวจรับงานต้องประกอบไปด้วย

- 4.1 สถาปนิก ผู้ออกแบบ
- 4.2 วิศวกร ผู้ออกแบบ
- 4.3 เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานอนุรักษ์นั้น
- 4.4 ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ผลที่ได้รับ แบบขยายจริง และรายงานการควบคุมงาน และการตรวจรับงานตามแบบรายการ

2.7 การจัดทำรายงานการอนุรักษ์

เป็นการจัดทำรายงานการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ชำรงต้นทั้งหมดโดยละเอียดบันทึกทุกขั้นตอนการดำเนินงาน และผลที่ได้รับจากโครงการ เพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงและเผยแพร่ต่อสาธารณชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานแหล่งอื่นๆ ต่อไปด้วย

ผลที่ได้รับ แบบหลักการอนุรักษ์และรายงานการอนุรักษ์โบราณสถาน

11. การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบภารกิจในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน และการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น โบราณสถานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นของส่วนรวมที่คนในชาติทุกคนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ จึงเป็นหน้าที่ที่ประชาชนทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาไว้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่ จึงมีภาระหน้าที่ที่จะต้องปกป้องคุ้มครองและบำรุงรักษาโบราณสถานที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่นั้นๆ ร่วมกันกับหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลตามกฎหมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดแนวทางความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมายให้ชัดเจน ดังนี้

1. การเตรียมความพร้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน และการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) จะดำเนินการ ดังนี้

1.1 ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน หน่วยงานที่รับผิดชอบของกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) จะต้องดำเนินการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโบราณสถาน รวมทั้งวิธีการและเกณฑ์ในการบำรุงรักษาขั้นพื้นฐาน และดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น

1.2 ด้านงบประมาณ ในระยะแรก กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) จะจัดสรรเงินงบประมาณให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับ ในระยะต่อไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องตั้งงบประมาณเองตามเกณฑ์สำนักงบประมาณ

1.3 ด้านบุคลากร ในภารกิจการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีบุคลากรดังนี้

- ก. นักโบราณคดี (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- ข. สถาปนิก (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- ค. วิศวกร (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- ง. นักวิทยาศาสตร์ (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องงานอนุรักษ์โบราณสถาน)
- จ. นักวิชาการช่างศิลป์ (ผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ในเรื่องการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโบราณสถาน)
- ฉ. บุคลากรกลุ่มช่างเทคนิค ได้แก่ ช่างสำรวจ ช่างศิลปกรรม ช่างโยธา และช่างเขียนแบบ
- ช. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปกรรมท้องถิ่น

หมายเหตุ ภารกิจในการรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องมีบุคลากรตามที่ไดกล่าวมาข้างต้นนี้ แต่ในกิจกรรมการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นตามกระบวนการของการอนุรักษ์จำเป็นต้องมีบุคลากรข้างต้น

2. การมอบหมายภารกิจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานที่รับผิดชอบของกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) จะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความพร้อมในการรับมอบภารกิจการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น ซึ่งถ้าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่พร้อมรับการถ่ายโอนเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านขีดความสามารถและสาเหตุอื่นใด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น อาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นหรือร้องขอให้หน่วยงานของรัฐดำเนินการแทนไปพลางก่อน หรือดำเนินการร่วมกับหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น หรืออาจจัดซื้อจัดจ้างจากหน่วยงานของรัฐหรือภาคเอกชนดำเนินการแทนได้

3. การประสานงานและการจัดทำแผนงาน/โครงการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องจัดทำแผนงาน/โครงการในการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐาน และการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น ร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบของกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) ซึ่งภารกิจการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน กำกับดูแลให้คำแนะนำส่วนภารกิจการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) กำหนดอย่างเคร่งครัด

12. การติดตามและประเมินผลควรทำอย่างไร

เพื่อให้การกิจการบำรุงรักษาโบราณสถานขั้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นบรรลุผลสำเร็จตามแผนงาน และโครงการที่ได้ดำเนินการร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ของกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) จำเป็นต้องมีระบบการติดตาม และการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ จึงจะทำให้การกิจดังกล่าวข้างต้นได้ผลอย่างแท้จริง ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดให้มีระบบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานด้วย ซึ่งการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การติดตามผล และการประเมินผล

12.1 การติดตามผล หมายถึง การติดตาม ตรวจสอบ การดำเนินงานตามแผนงานและโครงการว่าได้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนงานและโครงการ ตลอดจนขั้นตอน วิธีการ และเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาข้อจำกัดในการปฏิบัติงานหรือไม่ อย่างไร เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ผลการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรม/โครงการเป็นไปตามเป้าหมายทั้งปริมาณ คุณภาพ และระยะเวลา

ขั้นตอนในการดำเนินงานในการติดตามผล มีดังนี้

1.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องตั้งคณะทำงานติดตามผลประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) และผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำหน้าที่ติดตามผลกิจกรรม/โครงการ นั้นๆ

1.2 ดำเนินการติดตามผล คณะทำงานจะต้องติดตามผลงานตั้งแต่เริ่มดำเนินการกิจกรรม/โครงการ จนกระทั่งสิ้นสุดกิจกรรม/โครงการ ว่าได้มีการดำเนินงานตามกิจกรรม/โครงการหรือไม่ เป็นไปตามเป้าหมายและแผนงานหรือไม่ ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ และผลลัพธ์ ก็ต้องติดตามเช่นเดียวกัน

12.2 การประเมินผล หมายถึง การวัดผลสำเร็จของกิจกรรม/โครงการ ว่าเมื่อดำเนินการเสร็จแล้วจะมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด

ขั้นตอนในการประเมินผล ดังนี้

2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องตั้งคณะทำงานประเมินผลประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนกรมศิลปากร (หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย) และผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำหน้าที่ประเมิน

2.2 คณะทำงานจะต้องกำหนดเกณฑ์วัดผลสำเร็จ เพื่อใช้วัดความสำเร็จของกิจกรรม/โครงการ เช่น การถากถางและกำจัดวัชพืช เกณฑ์วัดผลสำเร็จ คือ ความสะอาดของโบราณสถานปลอดภัยจากการกระทำของสัตว์ พืชและมนุษย์ การบูรณะเกณฑ์วัดผลสำเร็จ คือ การรักษาของแท้ดั้งเดิม รวมทั้งวัสดุและฝีมือช่าง ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป การติดตามและประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ในการบำรุงรักษาขั้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่นเป็นเครื่องมือที่จะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทราบถึงผลการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ว่าสำเร็จตามเป้าหมายหรือไม่ มีปัญหา อุปสรรคอย่างไร ควรจะแก้ไขอย่างไร หากการติดตามประเมินผลกระทำได้ดีแล้ว จะช่วยให้การดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(เอกสารอ้างอิง)

ตารางการตรวจสอบความครบถ้วนของแบบอนุรักษ์โบราณสถาน

แบบอนุรักษ์โบราณสถานจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

แบบมาตรฐาน

แบบเพิ่มเติมเฉพาะ

ชื่อโครงการ _____

☐ 1. แบบสภาพโบราณสถานก่อนการอนุรักษ์

ประกอบด้วย

☐ ผังบริเวณ	☐ แบบก่อนการขุดแต่ง
☐ ผังของแต่ละองค์ประกอบ เช่น ผังพื้น ผังหลังคา ฯลฯ	☐ แบบหลังการขุดแต่ง
☐ รูปด้าน (ครบทุกด้าน)	(ในกรณีที่มีการขุดแต่งโบราณสถาน)
☐ รูปตัด (อย่างน้อย 2 รูป หรือเพียงพอที่จะแสดงลักษณะ หรือโครงสร้างพิเศษได้ครบถ้วน	☐ ผังหินตก (กรณีที่ใช้วิธีการประกอบคินสภาพ (อนัสติโลซิส)
	☐ แบบขยาย แสดงลักษณะพิเศษเฉพาะจุด
	☐ ผังเขตขึ้นทะเบียนโบราณสถาน
	(กรณีโบราณสถานที่ยื่นทะเบียนแล้ว)

ข้อมูลที่ได้รับจากแบบ

☐ ขอบเขตของโบราณสถาน	☐ ระยะ/มาตราส่วน
☐ ทิศ	☐ ระดับ
☐ องค์ประกอบของโบราณสถาน	☐ วัสดุ
☐ ผังดัชนี	☐ การเสื่อมสภาพ

หมายเหตุ.....

☐ 2. ข้อมูลประกอบการพิจารณาก่อนการอนุรักษ์

☐ รายงานสรุปข้อมูลเบื้องต้นของโบราณสถาน	☐ รายงานการขุดค้น ขุดแต่งโบราณสถาน
☐ ภาพถ่ายสภาพโดยละเอียดที่ครบถ้วนและชัดเจน	(ในกรณีที่มีการขุดค้นหรือการขุดแต่งโบราณสถาน)

หมายเหตุ.....

☐ 3. แบบวิเคราะห์

ประกอบด้วย

☐ ผังวิเคราะห์ของแต่ละองค์ประกอบ	☐ รูปตัดวิเคราะห์ (กรณีที่มีลักษณะพิเศษหรือ มีความจำเป็น)
☐ รูปด้านวิเคราะห์ (เท่าที่จะทำการวิเคราะห์ได้)	☐ แบบอื่นๆ (กรณีที่มีความจำเป็น เช่น ผังบริเวณแบบขยาย)

- ☐ ไม่มีแบบวิเคราะห์เนื่องจากไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะทำการวิเคราะห์ได้
- ☐ ไม่มีแบบวิเคราะห์เนื่องจากโบราณสถานไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพหรือรูปแบบ
- ☐ เหตุผลแสดงที่มาของแบบวิเคราะห์
หมายเหตุ.....

แบบมาตรฐาน

แบบเพิ่มเติมเฉพาะ

☐ 4. แบบอนุรักษ์

ประกอบด้วย

- ☐ พังของแต่ละองค์ประกอบที่จะทำการอนุรักษ์
- ☐ รูปด้านแบบอนุรักษ์ (ครบทุกด้าน) เฉพาะจุด
- ☐ รูปตัดแบบอนุรักษ์ (อย่างน้อย 2 ด้าน หรือเพียงพอที่จะแสดงรายละเอียดของการอนุรักษ์ให้ครบถ้วน)
- ☐ แบบวิศวกรรมแสดงการเสริมความมั่นคงแข็งแรง หรือการแสดงผลว่าไม่มีความจำเป็นในการเสริมโครงสร้าง
- ☐ แบบขยาย แสดงรายละเอียดการอนุรักษ์
- ☐ แบบภูมิสถาปัตยกรรม (ในกรณีที่มีการปรับปรุงภูมิทัศน์)
- ☐ แบบอื่นๆ ที่มีความจำเป็นเฉพาะกรณี เช่น พังไฟฟ้า ระบบสุขาภิบาล ระบบระบายน้ำ ฯลฯ

หมายเหตุ.....

☐ 5. รายการประกอบแบบ

ประกอบด้วย

- ☐ ประวัติความเป็นมา และลักษณะองค์ประกอบของโบราณสถาน
- ☐ สภาพการเสื่อมสภาพ, ความชำรุดเสียหายของโบราณสถาน
- ☐ แนวความคิดในการออกแบบอนุรักษ์
- ☐ สิ่งที่จะต้องดำเนินการ แยกเป็นข้อๆ ชัดเจน
- ☐ บอกกรรมวิธีเทคนิคการดำเนินการเป็นขั้นตอนลำดับก่อนหลังชัดเจน
- ☐ วัสดุที่ใช้หรืออะไรที่ทดแทนกันได้ คุณภาพของวัสดุ/อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้
- ☐ ข้อกำหนดการระวังป้องกันความเสียหายในระหว่างดำเนินการหรือข้อห้าม ข้อกำหนดพิเศษอื่นๆ
- ☐ ระบุประเภทและคุณภาพของบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์
- ☐ ระบุให้จัดทำเอกสารรายงานการดำเนินการเป็นขั้นตอน แบบสภาพโบราณสถานภายหลังการอนุรักษ์
ปัญหา อุปสรรค และสรุปผล

หมายเหตุ.....

- ในช่วงแบบร่างต้องการข้อมูลของแบบมาตรฐานข้อ 1-4 ที่ครบถ้วนพร้อมด้วยแนวความคิดในการออกแบบอนุรักษ์

แบบการติดตามผล

1. ชื่อโบราณสถาน.....
2. ที่ตั้ง.....
3. กิจกรรม/โครงการ ที่ดำเนินการ.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

3.1 ได้ดำเนินการตามกิจกรรม/โครงการหรือไม่

.....

.....

3.2 การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายและแผนงานหรือไม่

.....

.....

3.3 ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ และผลลัพธ์

.....

.....

4. ความคิดเห็นของคณะกรรมการ

.....

.....

5. ลายเซ็นคณะกรรมการ การติดตามผล

.....

(.....) (.....) (.....)

.....

วัน/เดือน/ปี

แบบการประเมินผล

1. ชื่อโบราณสถาน.....

2. ที่ตั้ง.....

3. กิจกรรม/โครงการ ที่ดำเนินการ.....

3.1 ผลการดำเนินงาน

3.2 ตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน

3.3 ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ และผลลัพธ์

4. ความคิดเห็นของคณะกรรมการ

5. ลายเซ็นคณะกรรมการ การติดตามผล

.....
(.....) (.....) (.....)

.....
วัน/เดือน/ปี

- ศิลปากร, กรม. ทฤษฎีและแนวการปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. พิมพ์ที่ บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด. 2533.
- ศิลปากร, กรม. การสงวนรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมและวิธีการอนุรักษ์คุณค่าดั้งเดิมของโบราณสถานและแหล่งที่ตั้งตามมาตรฐานโลก. พิมพ์ที่บริษัทประชาชน จำกัด. 2537.
- ศิลปากร, กรม. คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. 2537.
- ศิลปากร, กรม. คู่มือการปฏิบัติงานของ “พนักงานเจ้าหน้าที่” ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน. 2538.
- ศิลปากร, กรม. แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกทางวัฒนธรรมของโลก. 2538.
- ศิลปากร, กรม. แนวปฏิบัติในการสงวนรักษาโบราณสถาน ตาม พ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. , 2538.
- ศิลปากร, กรม. คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. พิมพ์ที่ บริษัท สำนักพิมพ์สมพันธ์ จำกัด. 2544.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 4 ง วันที่ 17 มกราคม 2544 เรื่อง พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.
- สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. แผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. 2545.

ที่ปรึกษา

1. พันตำรวจตรี ยงยุทธ สารสมบัติ	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
2. นายจาตุร อภิชาติบุตร	ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี
3. นายพันธุ์ชัย วัฒนชัย	ที่ปรึกษาด้านแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ

คณะผู้จัดทำ

1. คณะทำงานเตรียมความพร้อมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อดำเนินการในการกิจที่ได้รับการถ่ายโอน	
1.1 รองศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย	ประธานคณะทำงาน
1.2 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน	คณะทำงาน
1.3 ผู้แทนสำนักงานงบประมาณ	คณะทำงาน
1.4 ผู้แทนกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น	คณะทำงาน
1.5 ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการ
การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	คณะทำงานและเลขานุการ
1.6 ผู้อำนวยการส่วนนโยบายและแผน
การกระจายอำนาจ
สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจ
ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
1.7 เจ้าหน้าที่ส่วนนโยบายและแผนการกระจายอำนาจ
สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจ
ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
2. กรมศิลปากร	
3. สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	
3.1 นางรังสี พันธุ์จินดา	ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจ
ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
3.2 นางสาวปราณี จันทรัตนวงศ์	ผู้อำนวยการส่วนนโยบายและแผนการกระจายอำนาจ
3.3 นายชวลิต ยาคาลัย	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 8 ว
3.4 นายชัยวัฒน์ ภัทรกานต์	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 7 ว
3.5 นายวิทยา โชคเศรษฐกิจ	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 6 ว
3.6 นางสาวอุทัยวรรณ มากอัน	เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 3
3.7 นางสาวจารุวรรณ รัตนวีระเมธิกุล	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 3
3.8 นางสาวนฤมล วิเชียรแก้ว	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 3
3.9 นางสาวสิริกร ดำนาจแก้ว	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 3
3.10 นายสุวรรณ ยศติวงศ์	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน 3

คู่มือการปฏิบัติงาน

ตามแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

- 1 การก่อสร้างและบำรุงรักษาทางและสะพาน
- 2 การควบคุมอาคาร
- 3 การสำรวจ ออกแบบและประมาณราคา สระเก็บน้ำ ขุดลอกหนองน้ำ บึงธรรมชาติ
- 4 การบำรุงรักษาลongส่งน้ำจากคอนกรีตทั้งสายหลัก และสายซอยและโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า
- 5 การบริหาร จัดการ และการพัฒนาทรัพยากร น้ำบาดาลแบบยั่งยืน
- 6 การวางผังเมืองรวม
- 7 การอนุญาตให้ปลูกสร้างสิ่งล่วงล้ำลำน้ำและการขุดลอกร่องน้ำขนาดเล็ก
- 8 งานสถานีขนส่งผู้โดยสาร
- 9 การควบคุมการก่อสร้างโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ
- 10 งานวิศวกรรมจราจรทางบก
- 11 แนวทางการจัดหาน้ำสะอาดในชุมชนและกระบวนการพิจารณาการจัดสร้างระบบประปาหมู่บ้าน
- 12 สื่อการสอน VCD งานทาง

ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคม และการรักษา

ความสงบเรียบร้อย

- 1 การออกใบอนุญาตขายสุราและยาสูบ
- 2 การปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติควบคุม น้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ. 2542
- 3 งาน ชั่ง ตวง วัด

ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน

พาณิชย์กรรมและการท่องเที่ยว

- 1 การส่งเสริมการลงทุน
- 2 การดำเนินงานและวิธีปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ โรงงาน พ.ศ. 2535

ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต

- 1 งานสวัสดิการสังคม
- 2 การปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจ สงเคราะห์ พ.ศ. 2545
- 3 การควบคุมหอพักเอกชน ตามพระราชบัญญัติ หอพัก พ.ศ. 2507
- 4 การถ่ายโอนภารกิจศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในศาสนสถานให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 5 การถ่ายโอนภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 6 การฝึกอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัวและ หัตถกรรมไทย
- 7 การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด และการจัดการ เกี่ยวกับที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

- 1 การดูแลรักษาและคุ้มครองที่สาธารณประโยชน์
- 2 การควบคุมไฟฟ้า
- 3 การพัฒนาป่าชุมชน
- 4 การดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็น สาธารณสมบัติของแผ่นดินประเภทที่ดินรกร้างว่างเปล่า
- 5 โครงการอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี

และภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1 การดูแลรักษาโบราณสถาน

การถ่ายโอนภารกิจ
ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
มุ่งให้ประชาชนพึงได้รับ
บริการที่รวดเร็ว มีคุณภาพ
และตรงตามความต้องการ
รวมทั้งมีส่วนร่วม
ในการบริหารงาน
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ทำเนียบรัฐบาล

เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

ตู้ ปณ.5 ปณพ. ศึกษานิการ กรุงเทพมหานคร 10304

โทรศัพท์/โทรสาร 0 2280 7383, 0 2280 7384

E-mail : dloc@thaimail.com

<http://www.dloc.opm.go.th>